

ЦРНОСРКА

КЊИЖЕВНОСТ И УКУ.

Уред:

ЈОВАН ПАЗ...

Број 16.

Цетиње, 2. Ма... 1885.

Година II.

БОЖИЛИ ЦВИЈЕТ,

СВИЈЕТЛА КЊАГИЊИЦА
МАРИЈА ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ

РОЂЕНА НА ЦЕТИЊУ 17. МАРТА 1869.

У ПЕТРОВИЦАМА СЕ У ПЕТРОГРАДУ 25. АПРИЛА

1885.

Сред пролећа — кад се цвјећем
Бујно респ гај:
Захтјело се дивном Богу,
Да окити рај;

Па он посла свог анђела
Ам' на овај св'јет,
Да са земље понајљенши
Донесе му цв'јет. —

Анђел поша' — спустио се
На тај Петров град:
Ту отргнó убав цв'јетак,
Њежан цв'јет и млад....

У наранку понио га
До Госнода свог;
А цв'јету се обрадова'
Добри Господ Бог:

На своје га њедро стиска',
Ту му дао етан;
Да га вјечно сунце грије
Уз вјечити дан....

Књаза оца и Књагињу
Мори смртни јад;
Ал' Марија Вишњег моли,
Моли жарко сад:

Да их храбри, да их тјеша,
Да их бодри он:
Да свој цв'јетак вољно њему
Жртвују на трон;

Да с тог трона свуд по рају
Расиље им сјај;
Да им златним тијем цвјетом
Сав мирише рај. —

Ј. Сундечић.

Ма што да зборе злогуци гласи,
Умрла н'јеси, одлетјела си.

Душа је твоја, небеска тига,
Из трошног легла
У вис потегла,
Одлетјела је пред вјечни престо,
Оста тијело, празно гнијездо.

Ма што да зборе злогуци гласи,
Умрла н'јеси, одлетјела си.

Разлазе зрна гнијезда празна
У свог начела градива разна,
Из којдјех их свемајка сазда:
Никла јој крила, не треба гнијезда,
Она је сада сјајна звијезда.
Погледу мутну свијета б'једна
Скривена вјечно и недогледна,
Али је слуте, али је виде,
Којима с' оvdје од срца киде.

Ма што да зборе злогуци гласи,
Умрла н'јеси, одлетјела си.

На дуги доглед жалости црне
С највишег неба даљине крајне
Зрак ће се вјечни те зв'језде сјајне
До Њине душе тјешно да врне.

„... Човеккомъ не възможно видѣти..“

У прног јада ноћи нијемој,
Кад вјечна тајна тишином плови
По васелени блудећ' големој,
Дуси ће чути разговор ови:

„Бесмртна душо, што ти је било
„Те нам те лако однесе крило?
„Што смо ти криви ми јадни живи,
„Да ти се небо прерано диви?“

„Оче и Мајко, Брзо и Селе,
„Милости веће Ваше не смеле,

„Милости тражих љепше и веће;
„Ал' што их жељах, на земљи нису,
„Пођох их наћи на овом вису.“

„Па да ли нађе, душо звијездо,
„Жељу ти жеља пред вјечни престо?
„Је ли ти вољан Господар неба?
„Како те пази, како ти тепа?“

„Кад бих Вам рекла, како сам св'јетла,
„Свака би душа амо потегла,
„Отресла вољна сав земни јад;
„Ал' за годином година слета,
„Брзо ће проћи стотина лета,
„Доћ' ћете и Ви, имате кад.“

Г Е Т Е

И ЊЕГОВА

НАРОДНА СВИЈЕСТ.

II.

(Н а с т а в а к).

При испитивању необичне појаве недостатка народне свијести у Гета, могу нам послужити прије свега његови производи, у стиховима и у прози, а од ових пошљедњих понајприје његове рођене успомене, биљешке из његова живота, његова писма и, на пошљедак, сјећање других лица.

Како се народна свијест, разбирање и заузимање за јавни живот народа свога почиње будити и развијати у човјеку обично тек у зрелије доба, ријетко прије двадесете године, осим погдјекоје фанатичке пропаганде новијег доба, која не зазира служити се и лудом дјецом, — довољно би нам било почети сабирање података за наше питање од времена, кад је велики пјесник њемачки, у друштву са својим господаром, војводом вајмарским Карлом Августом, почео долазити у додир са великим историјским догађајима што их покрену при крају прошлога вијека велика француска револуција.

Тим бисмо се могли задовољити, да Гете није необичан човјек, да није велики пјесник, или бар, да није велики, највећи *мирски* пјесник, у кога морамо испитивати развитак душевних особина из коријена, из клице, тако рећи од колијевке. У тако силовитих умника, величанство развоја cjелокупне душевне личности тако је безобзирно, да први јачи утисци и покрети често одређују правац и природу свему додњјему мишљењу и осјећању, нити их могу избрисати позније спољне прилике, ма како биле силне и неодољиве.

Зато ћемо ми прије свега покушати, да ли можемо наћи још у дјетињству Гетову који траг што би нам помогао разумјети и објаснити ту чудновату појаву.

У својим успоменама из прве младости*), што се протежу, од прилике до тридесетпете године му, Гете прича овај догађај, који се десио за вријеме посаде Франкфурта француском војском у седмогодишњем рату:

„Тај невидљиви, од много година нечувени терет осјећали су врло неугодно размажени грађани, и никоме није могао бити тежи но *мом оцу*, који је морао у своју скоро намјештену кућу примити стране војнике, њима уступити своје чисте и понајвише затворене свечане дворане и напустити туђој ћуди што је навикао сам уређивати и управљати; он, и онако *Прусима наклоњен* (preussisch gesinnt), да се сад види опкољен Французима у својим камарама: то је била највећа невоља које је, по *његову мишљењу*, могао допасти. Но да му је било могуће, узети ствар олакше, како је добро говорио француски и знао се понашати у животу угодно и достојанствено, уштедио би био и себи и нама многи тешки час; јер нама су уселили краљевог намјесника (Königsleutenant, lieutenant du roi), који је, и ако је вој-

ник, имао да расправља само грађанске случајеве, размирице између војника и грађана, дугове и задјевнице. То бијаше гроф Торан (Thorane), родом из Граса у Прованси, близу Антиба, дугачак, мршав, озбиљан човјек, лице нагрђено крастама, црних, свијетлих очију и пристојног, пажљивог понашања. Већ долазак његов био је пријатан домаћима. При разговору о камарама, које ће се уступити грофу, које ли остати породици, спомену неко дворану слика, а он одмах замоли, ма да се већ било смргло, да разгледа слике при свијећи, ма само површно. Он је показао да много ужива у тим стварима, *према оцу који га праћаше бијаше врло љубазан*, ит. д.

„Но ни то приближење са стране умјетности не могаше измијенити мишљења његова, ни приклонити карактера му. Пустио је да буде чему није могао сметати, ал' држао се далеко као да га се ништа не тиче, а све необично што се дешавало око њега, било му је у најмањој маленкости несносно.

„Гроф Торан међутим понашао се угледно (musterhaft). Ни своје мале није хтио прикивати на зидове, да не кваре нових позидица (тапета); и т. д.

Причајући о радости дјецe и мајке, кад бја им гроф послао поју *посласту* са свога стола вели Гете: — *Тако приликом морам споменути, да се може замислити безазленост онога времена, како нас је мајка једног дана јако ражалостила, просувши сладолед, што нам га послаше од обједа, јер чињаше јој се немогуће, да желудац поднесе прави лед, ма колико био заслађен.*“

„Тек што смо се, у прва три мјесеца посаде, навикли били на то стање, ал' се почне говоркати, како се савезници приближују, и како долази Фердинандо, војвода од Бруневика, да отјера Французе од Мајна. О њима, који се *не могаху похвалити особитом ратном срећом*, није се најљешше мислило, а послје битке код Росбаха, мислило се да се смију презирати (glaubte man sie verachten zu dürfen); сви су се највише уздали у војводу Фердинанда, и *сви пруски пријатељи* жељно су очекивали да се ослободе дојакошњег терета. *Мој отац бијаше мало веселији, моја мати забринута. Она је била довољно мудар* те је увидјела, да се назочно *мање зло* може лако замијенити *великом несрећом*; јер показало се и сувише јасно, да не смјераху ићи на сусрет војводи Фердинанду, но очекивати навалу близу града. Поруза Француза, збјег, обрана града, ма само да се покрије узмицање и сачува мост, бомбардање, пљачкање, све се то приказивало раздраженој машти и бацало у бригу обје странке“

„Многе чете прођоше градом; дознало се да ће се зауставити код Бергена. Долажење и одлажење, јахање и трчање све је жешће бивало и у нашој је кући била дању и ноћу узбуна. У то вријеме виђао сам чешће маршала *Брољија*, увијек ведра, вазда једнака у понашању и држању, те ми је и *послије било мило* кад *пађо*

*) Goethe's sämtliche Werke. — Aus meinem Leben, Dichtung u. Wahrheit. — Leipzig. Ph. Reklam jun. — Подвучене ријечи није истицао Гете, но ми смо их исподвлачили ради знања што мислимо из њих извести.

како се у историји славно спомиње тај човек, те је јим обликом оставио тако добар и трајан спомен.

„Те тако освану, послје немирне страсне недјеље, веозелики петак 1779. Велика тишина наговјештаваше јкори јуриш. Нама дјечи бијаше забрањено излазити из куће; отац не имаде мира и изађе. Битка почне; ја се поспнем на најгорњи таван, гдје и ако не могах видјети околине, ипак врло добро чух грмљавину топова и праску пушака. Послије неколико часова, видјесмо прве знаке битке у једном низу кола, што тјераху мирно поред нас, пуга рањеника жалосно осакаћених и тужног погледа, и везе их у манастир богородичин, претворен у војну болницу. Одмах се показа милосрђе грађана. Пива, вина, хљеба, новаца пружаху свакоме који још мога што примати. Но кад се наскоро у том возу појавише рањени и заробљени Нијемци, није знало милосрђе што је доста и чинило се као да хоће сваки да се оголи, не би ли помогао својим невољним земљацима (Landsleuten).

Но заробљеници бјеху знаци да је битка несретно испала по савезнике (Нијемце, т. ј. Прусе и Бруншвичане). Мој отац, уздајући се у својој пристрасности сасвим јамачно да ће ови поделити, био је тако страстан и дрзак (hatte die leidenschaftliche Verwegenheit), те је пошао жељеним повједноцима у сретане, и не мислеху, да би повијени војски морали преко њега вјезвати. Прво пође у свој врт пред фридбершким вратима, гдје нађе све усамљено и мирно; послје се усуди на борихајмску пунтару, но ту је брзо спазио разне раширкане четнике и момке, који би, шалећи се, принуцавали у крше међанике, те би радозналом путнику зужало одбијено олово око главе. Зато се ипак предомисли, врне се и дозна на питање, што му је могло бити јасно по ~~пуштању~~ да је до Французе ~~дошао~~ спомена о узмицању. Дошав дома, сав зловољан, силно се ражљути кад видје рањене своје земљаке. Нареди и он да се дарују, но само Нијемци, што није увијек било могуће, јер је судбина натоварила заједно пријатеље и непријатеље.

Мати и ми дјеца, што се још приђе уздасмо у ричеч грофову те проведосмо дан доста умирени, бијасмо врло радосни (waren höchlich erfreut), а мати још сувише утјешена, кад је, уבודом игле, запитала пророчанство свога ковчежића и добила одговор врло утјешан како за садашњост, тако и за будућност. Ми жељасмо свом оцу исту вјеру и исто мишљење (gleichen Glauben und gleiche Gesinnung), ласкасмо му што могасмо, мољасмо га, да се мало заложити што није цео дан; он одбијаше наше милости и свако јестиво и оде у своју камару. Наша се радост међутим није покварила, ствар је била ријешена: краљев намјесник што је тај дан против свог обичаја провео на коњу, једва се једном врну; он је био потребнији у кући но икада. Ми му похитасмо у сретане, ижљубисмо му руке и показивасмо му своју радост. Као да му то бијаше врло мило.“

„Добро! рече пријатније но иначе: и ја се радујем вас ради, драга дјецо!

„Он одмах нареди донијети посластике, слатка вина и свега што је најбоље и оде у своју камару, а чекаше га множина разних молилаца.

„Ми се слатко прочастисмо и жалили смо доброг оца, који не могаше учествовати те навалисмо на матер да га дозове; но она, мудрија од нас, добро

је знала како би му такве понуде биле немиле. Међу тим је она спремила нешто вечере и послала би му радо што у камару, но њему би тај перед био неповољан у крајном случају; те, пошто се уклонише посластике, гледало се наговорити га да сиђе у обичну ручаоницу. Напошљетку, преко воље, пристане, а ми и не слутисмо, какву несрећу спремамо и њему и себи. Степеница пролажаше свом кућом поред свих дворанских улазака. Силазећи морао је отац проћи тик поред камаре грофове. Предња му је дворана била тако пуна људи, да гроф науми, да би ли више њих у један мах отпратио, изаћи на двор; то се, на жалост, деси таман у они час кад прође отац.

„Гроф га сусрете весело, поздрави га и рече: Ви ћете честитати и нама и себи, што се та опасна битка тако срећно свршила.

„Никако! осјекну се и мој отац љутито: Камо срећа да су вас отјерали до ђавола, па ма и ја морао с вама!

„Гроф се у први мах обезекне, па онда се силно разбијеси. То ћете ми платити! викну. Тако увриједити и мене и праведну ствар, то вам се не може опростити!

„Међутим отац мирно сиђе доле, сједне уз нас, чинише се веселији но приђе и стане јести. Нас је то радовало, а незнадијасмо, каквим је опасним начином олакшао своје срце. Одмах за тим изазову мајку, и нас је све нешто конкало да избрбљамо оцу, како нас је гроф почастио слаткишом. Мајка се не враћа. Но ево тумача. Он мигну те нас поведу да лежимо; бијаше касно и ми радо послушасмо. Послије мирно проспаване ноћи чујемо за насилну узбуну, што је синоћ потресла кућу. Краљев намјесник одмах је био заповједно да се отац одведе у затвор. Његови поданици ~~се~~ се не смију противити; но покадгод био би им захвално, кад би мало оклијевали. Том се навадом знао стрико тумач, који вазда бијаше при себи, врло згодно користити. Граја је и онако била толика, да се оклијевање само собом, заклањало и извињавало. Он је изазвао моју мајку и саставио је с ађутантом, не би ли молбом и преклињањем добила мало одушке. Он пак похита на више грофу, који се, савлађујући се, одмах повукао бијаше у унутрашњу одају и радије је напустио најпречи посао но да би своју злу вољу искалио на невиноме и ријешити што не би пристајало уз његов углед“.

Долази разговор тумачев са грофом, у коме тумач полагао и вјешто, но ипак одважно подилази намјеснику, да опрости домаћину и да презре увреду. Не ћемо овдје износити цијелог разговора, и ако Гете јемчи да је добро утубио причу, јер није све значајно за наш смјер. Само ћемо споменути како је, при крају разговора, одбијао гроф молбу тумачеву. Гроф му говораше:

„Ви знате да ми ваше лакрдије кадгод нијесу противне; али не злоупотребите моје наклоности! Та зар су ти људи сасвијем слијепи? Да смо ми изгубили битку, каква би у овај час била њихова судбина? Ми се кољи и брани до врата, затвори град, држи се, не дај се, док наши не узмакну преко моста. Мислите ли ви да би непријатељ скретио руке? Он би бацао гранате и што дохвати, те би палио што може. Ови домаћин овдје, што би он? У ову камару би сад прела каква дубарда, а друга за њом; у те камаре, којима сам ја штедио проклете китајске тапете не хтјевши на њих прикивати мојих мапа! Ваљало ми је цијели дан клечати.

„Колико их је то чинило!

„Ваљало им је молити божји благослов на нас, сусретати ђенерале и официре почасним и радосним знацима, уморене војнике понудама. У мјесто тога брка ми отров тог страначког зла најљепше, најсрећније, толиком бригом и муком стечене часове мога живота!

Мало приђе био је ови разговор:

„Ја знам и сувише, да им нијесмо мили, да нас ти грађани попријекно гледају.“

„Не сви!

„Врло многи! Што? Ти грађани, хоће да су царски

грађани (Reichstädter)? Видјели су избор и вјенчање свога ћесара, па кад овај, неправедно нападнут, стоји у опасности да изгуби своје земље и да наметнику подлегне, па кад срћом нађе вијерне савезнике, који свој новац и своју крв жртвују у његову корист, они тада не ће да сnose ни оног маленог терета, што пада на њихов дио, да се непријатељ царевине покори.“

Поред свега тога краљев намјесник опростио је милостиво старом Гету. Разумије се да га се млади Гете не може доста да нахвали, што му је поштедио оца.

(Наставиће се).

У С К О Ј У А Н К О .

Приповијетка из црногорског живота.

III.

(Наставак).

„Баше зимус исто 'вако“, рече Крцун. „Понекад заграј е би пробудио и . . . ,

„И мртве?“

„Не само њих, но и тебе, валај!“

Оташ и Спасоје слатко се насмијаше.

Мишан му одговори:

„Шапат у папрат! Ко ти је крив е си лакосан ка' кокот, а можда баш као зец“

Сваку од тијех ријечи, Мишан је раздвојио једну од друге зијехањем, те смијех опонаде ону двојицу да се грохот разлијегао по планини.

А бијаше лијено, голобрадо момче тај Мишан!

„Врс, дијете, не срамоти ме, јер ку те“ — Крцун не доврши, по видјевши да се „дијете“ опет стало протезати, ухвати га за рамена па му састави плећи са леђинам. Тако га је држао за неколико. Мишан, прекрштених ногу, а под снажним мишицама Крцуновим, не могоше копорнути.

„Нека, љући, некате! Прекините, па да заложимо што!“ рече Оташ, понајстари међу њима, висок, коштуњав човјек.

Спасоје, — омален али жив као зрно, човјек у најљепшој снази, — прострије празну торбу а на њу постави оно што бјеше из ње извадио — брашњеницу и сирац.

Оба скидоше капе, прекрстише се по три пута, па почеше јести.

„Ајде Крцуне, остави шалу, биће вам је до мало!“ рече Спасоје, видјевши да се она двојица не раздвајају.

„Бога ми, поједоше!“ викну Крцун, те једним скоком стани се украј торбице.

„Ха, ко је Озрињић поједоше све!“ викну сад Мишан, једнако лежећи и ценећи се од смијеха.

„Остави тај поклич, дијете, за доцније“, рече озбиљно Оташ. „Но ходи да једеш, ако ћеш, јер нам није дангубити!“

„А хоћу ли пробудити овог лапманива?“

„Не крећи у њ! Не примичи му се, чујеш!“ рече Крцун и он озбиљно.

„Ваистину ако гладан погине, о души вам, а погинуће одста, јер ми се уснило“, преузе Мишан.

„А шта си то снιο мајчићу? Лијепа главо, ела нам то причај!“ њему ће Крцун.

„Рад би ти, Крцета, да ја зборим а да ти једеш, јер нијеси злопитан и ако си лакосан. Причекај док се накљукам и ја!“

„Доста би шале, нека буде и мало збиље, па да се лијено поразговоримо!“ рече Оташ, измакнувши се мало и почевши пунити лулу.

И Спасоје то исто учини, па стаде кресати.

Крцун одријеши мјешиницу у којој је била вода, па се напи и даде и другима да пију.

Мишан спреми остатке у торбицу а мрве баци међу јаташце тичица што скакутаху недалеко по ледни. Ове прхнуше па опет понадаше на мрве.

Настаде свечана тишина; сви одбијаху димове, очекујући да започне Оташ, а он међу тим гледаше у огањ, па својој симсији.

Лагани сјевер забридје гором. Оташ гледну на више и остали за њим. Сунце бјеше готово до полак неба.

„Е, до сад бисмо сигури, а посад, Бога ми, не“, започе четовођа. „Ајде, Мишане, па оно брдашце па стражи добро пут истока!“

У млађега поговора нема. Мишан се одмах диже.

„Стани да још нешто чујеш! Чујте ме браћо!“

Пушка загрмје под њима у планини. Сви ћипише. Дигоше Јанка те и он онако сањив, пушком у руди, зађе за њеко стабло. Натегоше орозе.

Кораци се чујаху кроза шунањ.

„Не пали ни један докле моја не плане!“ рече полако Оташ.

Из горе изиђе, па се устави на крају ледине, један — бркати Црногорац. За њим још тројица. Онај први погледаше на све стране; видјело се да некога тражи.

„Ево нас Његуши! Прилазите слободно!“ викну Оташ.

„А јесте ли ту Озрињићи?“ поврни онај први. „Што би те западoste? Немојте нас побити на вјеру!“

Смијући се, помијешаше се. Пошто се изљубише посједаше.

„А што вама шће да пуцате?“

„Ваистину нехотите. Пушка се одапе моме буразеру; срећа да не уби никога!“ одговори бркоња.

То бјеху: Радоје и брат му, Петар и Марко, синовци сердара Пеја. Сву ту четворицу видјели смо у кући сердаревој, у очи Божића.

Пошто измијенише поздраве и обична питања, Мишан и Петар, по наредби старијих отидоше на стражу.

Његуши сад заокупише Јанка и како је и шта је зимус радио и све редом. Он им је повиједао све потанко. Говорио је већ лијено српски и ако је мало заносио. Каза им у кратко како је зимовао у манастиру, како се спријатељио с Крцуном те из њиховијех разговора и договора потекло је то да и он крене у чету.

„А да хоће ли то господару мило бити?“ запита Радоје.

„То је и мени за мисао и ако ме Крцун слобођаше“, примјети Оташ.

„Валај, јамац вам моја ријеч, ако му не буде Владика допустио“, прихвати Крцун. „Ја сам до поста редни био код господара, па по други пут замијених неког ми рођака, ето све до ту 'номадне. Оно јест, господар га је одвраћао, ама најзад пустио га је. Што ћете де! он хоће да се са свим поцрногорци, и аферим му за то!

„Аферим, валај!“ рекоше у глас.

„Фала вама, браћо, што ме примате за брата!“ одговори Јанко тронут. „Нијесам ја амо ускочио да ластвујем, но да с вама дијелим витешку невољу. Истина је да ме отуда невоља поћерала а амо прихватила, али је ова, као што пријед рекох, витешка а она... нема јој другога имена. Све што подносите и тршите, накнађује вам се поносом што вам кроз очи сјјева. Браните своје огњиште; светите и мртве и живе што их је варварство угњечило. Овај пед земље што га шака вас чеље, срце је српскијех бановина, као што сте и ви цвијет народа тога, па док је срце здраво да ако не погине ни тијело. . . .“

„Ево лијепо ли збориш, Јанко! Не чух те тако до сад!“ прекиде га Спасоје.

„А, мој брате, ћаше овако зимус у млађуници. Ми, перјаници, полијежи а он сједи међу нама па причај, е никад нам не досади слушати га. Па, Бога ми, гледао сам гдје се и с господаром разговара подуго; ћаше га господар више пута по рамену потаншати. А није хтио, чујеш, да лежи у ћелји, но с нама; с нама је и јео. Па се зар и у сну онако расприча и занесе. Колика сам пута на чуду био с тога. . . .“

„А што, вјере ти, Крцуне?“

„Немој побратиме те ситнице износити!“ упаде Јанко.

„Ма што! није ту никаква зла. Прича у сну, као што вам рекох, па ајде да мирно лежи но се миче и размахива. . . . Једном клекнуо на простирачу, склопио руке, па стаде да клања, а све уздише и нешто мрмоли. Сви поснали, а ја га вирих испод бијеља. Скоких, легох га и покрих, а он се не пробуди. Ћаше, ја мним, тога пута лоснути у сред огња. Од онда нијесам му дао више да лежи украј огња, но га увијек растављао некијем. . . . И јутрос, глејте, ударио је зубом о цијев!“

Јанко се зацрвене као да бјеше нешто скривно. Нехотимце покри уста руком.

„Има и Црногораца доста таквијех!“ примјети неки.

„А разумје ли, кад збораше?“

„Не ја, јер говораше њиховијем језиком. Једну ријеч запамтио сам јер је понављаше често.“

„А коју?“

„Вира, вира, све вира“.

„А што је то „вира“, Јанко, вјере ти?“ запиташе, скоро сви.

Јан протра брчиће, насмија се, па махну главом.

„А шта, нећеш да нам кажеш!“

„Ја, вјерујте ми, не знам у сну што зборим нити шта је то вира!“

Да га је ко боље пазио, опазио би како се Јанко мало збунио, то му се видјело на очима, но људи претметнуше говор на друго.

„Ево вечерњи хлад“, примјети Радоје, „но имамо ли ми часова договора око ове наше рабте, јер смо ми и уморни па би мало починули“.

„Ваистину лезите! Немамо се шта договарати. Порука је сигурна да ће данас наићи, данас ја ли сјутра. Колико ће их бити не знам. И он је међу њима, одиста. Момци ће их угледати на два пушкомета, па кад јаве знамо гдје ћемо запанути!“

„Е кад је тако, причајте се ви даље а ми ћемо да починемо.“

Три Његуша полијегаше.

Јанко започе поново да сипље из својега издашнога срца. У некијем часовима заиста му вријаше у њему, а тад му саме ријечи летијаху из уста. Залуду су га запитивали Оташ и Спасоје о постојбини и роду му, он је увијек умно сврнути говор на друго што.

Оставимо њих, пак свратимо к оној двојици момчади што па главици страже.

При поданку гранате неке букве, у растоци њенијех дебелјих жила, које вода, отјечући низ брдељак, бјеше онлакала те осташе врх земље, сједијаху на струкама оба дјетића; дугачке пушке прислонили уз дрво украј себе. Вијаху од прилике вршњаци; ни један ни други не навршио двадесет година. Прије тога дана никад се видјели ни чули.

С почетка обојица се осјећаху некако неугодно један према другоме. Узајамно не жељаху заподјевати нека питања која им се сама намећаху. С тога скучише се у разговору с најпрва, заштитивајући за домаће, за родбину — и омање ствари.

Али бујица је крв у тијем годинама и срце премашује тајне разлоге; честољубље је главни покретач у томе добу.

„Ја мним нијесам досад бивао у боју?“ упитаће Мишан, гледајући пут истока.

Румен обли лице Петрово па нагло одговори:]

„Нијесам имао кад, а мним ни ти.“

Сад им се погледи сукобише, зеница у зеницу. За дуго не тренуше ни један ни други. Црте лица им скрутише се; израз повјерења у себе, пријегора, прегаоштва, указа им се готово у једнакој мјери. Један другоме читаку из очију сваку помисао што је коме мозгом лијетала и осјећаје што им груди набрекле.

„Хоћемо ли се обрукати данас пред старијема?“ заподје Петар,

„Нећемо, божа ти вјера!“ одговори Мишан жестоко.

Да је овај то упитао, онај би први тако исто одговорио, јер истовјетно питање заче им се једанак а и одговор исти.

На те ријечи, у томе часу свечаноме, прионуше им душе једна уз другу.

Лица им се раскрутише, очи сјевнуше, весели осмијак заигра им око младичастијех усана.

Сад им се учиње као да су одрасли заједно, па се ту скоро растали. Започеше разговор. Његуш му је причао како су кренули једино да освете Милуна, а не хтјели казивати оцу му, да га изненаде. Мишан је опет причао њему све што чуо бјеше од Крцуна. Брзо разабраше из узајамног повједања да је договор и иста намјера саставила Његуше и Озриниће у Дуги.

Протече им тако доста времена, да један с другог очнју не сврнуше

„Но сам ти грдан сан уснио, мој Церо, дома, прије но што кренусмо!“

„А шта брата да чујем!“

„Снијевах е нас четир Озринића идемо из Дуге,

а за нама носе носила. Ја иђах најпрви, без оружја, у црвеној кошуљи....

Петар га прекиде, туривши га у раме а очи упривши про њега.

И Мишан гледну.

Пут истока, на савијутку ждријела помоли се гомнла људи.

Било их ијешака и коњика. Насукоше се један за другим, па ступаху доста скоро.

„Турци!“ рекоше оба у глас.

За тијем полегнувши сиђоше, па добријем касом отрчаше к својима.

(Наставиће се).

С. М.

КЊИЖЕВНЕ ВИЈЕСТИ.

Из странијех књижевности.

— Кнез Владимир Мешчерски почео је издати у Бреслави на њемачком језику свој роман: „Die Frauen der Petersburger Gesellschaft“, који ће изијети три четир свеске. Прва је свеска већ изашла. Кнез Мешчерски познат је својим сенсационим дјелом: „Die Realisten der grossen Welt.“

— Чувени њемачки књижевник, Јован Шер, кога Нијемци зову „Пришки Громовник“, издао је дјело под насловом: „Die Nihilisten“, у ком на историјском темељу разлаже о постанку, развиту и мијенама нихилиста.

— Велику сенсацију прави у Италији најновији роман талијанског пјесника Антонија Фогадара: „Danielle Cortis“. Ту се описује данашње талијанско друштво са његовим политичким и социјалним стањем и тежњама. Фогадаро је већ познат са своје „Маломбеје“.

— Феликс Пија (Puat) прославио се не само као стари револуционар и човјек од барикаде, него и као драматичар. Још године 1847 он је издао драму: „Le Chiffonier de Paris“, која је с великим успјехом у Паризу представљана, а сад је издао другу драму „L'homme de reine“, коју много хвале и сами строги критичари као што је Сарсеј и Ваје. „L'homme de reine“ имао би бити као њеки протест против Золиног романа „Assomoir“. Седамдесетогодишњи комунац јуначки брани радника од Золине порнографије. Смјешно је како „велеучени“ њемачки „Magazin für die Litteratur des In- und Auslandes“ назива Пијата „Филипом“ мјесто „Феликсом“, а његовог „Амалина“ „L'homme de pierre“ мјесто „L'homme de reine“. Ако није штампарска погрешка, онда је без сумње — њемачки Gründlichkeit!

— Дригаљскова: „Руска Ђаскања“ изашла су у Лајпцигу на њемачком језику под насловом: „Russische Plaudereien“.

— Макс Нордау изишао је на глас са своје књиге: „Die conventionellen Lügen der Culturmenscheit“, која је за Аустрију забрањена. Сада га напада један Нијемац, и како листови њемачки веле, утукао га је са свијем својом критиком, која је изишла у Берлину под насловом: „Anti Nordau“. Писац је те критике Ф. Н. Васершлебен.

— Нашим хигијеничарима, који њемачки читају, препоручујемо нову књигу дра. Хуперца: „Die Lungen-Gymnastik“, у којој се упућује, како треба његовати и гимнастичким вјежбањем развијати органе дисања.

— Од Колбове Културне Историје Човјечанства излази у Лајпцигу у свескама од по 5 табака треће са свијем прерађено издање.

— Наше народне економе и у опште државнике занимаће ова нова дјела на француском језику: „Du principe de population“ од Ж. Гарнијера са уводом од Моллиарија (Париз 1885, Guillaumin et C.) Гарније је имао петљу да брани и заступа у Француској Малтусову теорију са свом одважношћу, а то није мала ствар, када се зна, да Малтусовац и објешњак значи у Француској исто. — „La propriété sociale

et la démocratie“, од Алфреда Фуљеа. Писац је даровит човјек, који се много бави државно-философским питањима и добио је двије награде за своја дјела о Сократу и Платону. — „Esquisse d'une morale sans obligation ni sanction, par M. Guyau“. Писац овога дјела, кад му је било 18 година, написао је књигу о науци Епикуровој по изворима, коју је наградила париска „Académie des Sciences morales et politiques“. Академичар, ком је дјело ово на оцјену предато, у извјештају своме пуно је хвалио писца, и не знајући да је то момче које је тек измиљело иза гимназијског банка. Међу тим даровити младић писао је и друга дјела, с великим успјехом. — „Des rapports entre le droit et l'économie politique, ou philosophie comparée du droit et de l'économie politique“ од Алфреда Журдана, професора на правном факултету у Есу (Aix). „Академија моралних и политичких наука“ у Паризу расписала је награду за расправу о одношајима између народне економије и права, и професор Журдан добио је ту награду свим дјелом својим. Ово му је већ четврта награда. Он има дакле више круна него папа, јер папа носи само троструку круну.

— „De Sadowa à Sedan“ — тако се зову мемоари једног тајног посланика двора тилеријеког. Од Виктора Тисота.

— „La Russie depuis un siècle“, par Arthur des Nouhes, изашло у Паризу, у Дантијевој књижари.

— „Lettres politiques confidentielles de M. de Bismarck (1851—1858)“ у књижари Олендорфа у Паризу.

— „Deutsche Revue“ доноси у својој свесци од Марта ов. г. чланак под насловом: „Aus unbekanntem Pariergen des Dichters Alexander Petöfi“. Ту се саопштавају четир до данас још нештампане пјесме и њеки други подаци из живота овога великог пјесника, помадареног Србина Александра Петровића.

— „Das russische Reich in Europa“ зове се једна књига, која је ту скоро изашла у Берлину, а збори о Русији. Хвале је да је ваљана књига. Не зна јој се писац. Држи се, да је њеки ваљан пруски офицер.

— Опет о Русији! „Gross-und Klein-Russisch“ зове се књига с инглескога преведена, а састављена из предавања професора на Оксфордском универзитету дра. Карла Абела о упоредној лексикографији. Изашла је код В. Фридриха у Лајпцигу и Берлину.

— И Нијемци су живо прорадили у натуралистичком правцу. „Margaretha Menkes“ зове се нови реалистички роман од Х. Фридриха, кога много хвале.

— Нова књига за наше Гетеовце: „Goethe's philosophische Entwicklung“ од дра. Мелцера. Радња ова служи као прилог за изучавање и познавање философског развита великих њемачких пјесника.

— Познати др. Шефеле, који је био несрећан аустријски министар финансије, па је с министарске столице усочио међу социјалне демократе, сада се опет извлачи из њихових редова, увидјевши да социјална демократија нема изгледа. То он доказује у најновијој својој књизи, која је изишла у Табингену под насловом: „Die Aussichtslosigkeit der Socialdemokratie“. У тој су књизи три пиема упра-

влена на једнога државника, која служи као допуна књиге Шефлеове: „Die Quintessenz des Socialismus“.

— Два драматска спјева Ивана Тургењева превео је на њемачки и прерадио за њемачку позорницу Јевђеније Цабел. Изашло у Берлину.

— Чувена новела Салватора Фарине: „Каплар Силвестар“ излази у њемачком пријеводу у берлинској „Deutsche Rundschau“, и у француском пријеводу у Лозанској „Bibliothèque Universelle“.

— Нашим Манзонијевцима препоручујемо: „Manzoni. La sua famiglia, i suoi amici. Di Alessandro Manzoni. Appunti e memorie di S. S. Milano, 1885.“

— Некадашњег графа а садашњег сељака и великог песимисте руског Л. Толстоја роман у шест књига: Ана Каренина изашао је у Берлину у пријеводу Павла Вилх. Графа, а с предговором од Цабла. Пријевод је испео у три свеске.

— Ко хоће да види како је Шекспир био велики у моралној хомеопатији, нека прочита у фебруарској свесци журнала швајцарског: „Bibliothèque Universelle“ чланак Штапфелов: „De l'homéopathie morale dans le théâtre de Shakespeare“.

— У енглеском журналу: „The Nineteenth Century“ пише познати Вамбери (помазарени Чивутин Бамбергер) о данашњем спору између Русије и Енглеске, те доказује, да Руси не могу узети Индије, докле год своје Татаре са свијем не поруше, а за то се хоће неколико вјекова.

— У француском журналу „Nouvelle Revue“ завршени су интересантни чланци о друштву бечком. Нико не зна ко је писао те чланке. Потписује их Comte Paul Vasili, али то је само nom de plume. Због ових чланака забрањена је „Nouvelle Revue“ за Аустрију. При завршетку својих чланака о бечком друштву обећава непознати писац, да ће писати даље о друштву лондонском, петроградском и т. д. За нас Србе интересантно је да у чланку о бечком друштву, пишући о славним сликарима, помиње и нашега младога Павла Јовановића, као једнога од најбољих, који су из школе бечке изашли.

— Енглескиње су се као помачне бациле на писање новела. Да споменемо и препоручимо онијема, који читају енглески, само ове три: мистрес Ђурђину Корбет, која је написала „Касандру“; мистрес Олифант те је написала причу „Мадам“; и мистрес Матилду Блајнд (Blind), која је написала „Трантелу“, за коју енглеска критика вели да је „passionate, picturesque, and very well written.“

— К. Гребер (Gröber) превео је на њемачки наше народне пјесме о боју на Косову, те је од њих саставио епску цјелину, коју је издао под насловом: „Die Schlacht am Amselfelde. (Kosovo 1389). Epische Dichtung mit Benützung von Bruchstücken serbischer Volksprose von Karl Gröber.“ Дјело је ово изашло у Бечу у Хелдера. Хвали га јако један рецензент у „Wiener Abendpost“-у.

— Нађене су двије неиздане пјесме великога пјесника „Божанствене Комедије“ и штампане су уз оригинал још и у француском и садашњем талијанском књижевном језику у француском журналу: „Revue Comtemporaire“. Пјесме спадају у „Inferno“ и описују каматника и прождрљивца. Нашао их је Августин Боаје (Boyer), бавећи се у Риму, гдје се спремао да изда француски пријевод „Божанствене Комедије“ са критичким оригиналним текстом, те је тога ради преметао некадашњу библиотеку Сколопија, која се храни у Риму.

„Народна Библиотека“ Браће Јовановића.

Има већ која годиница, како је књижара Браће Јовановића у Панчеву улегла у велико једно издавачко подuzeће. Под насловом „Народне Библиотеке“ она је прегла да изда и растури по српском свијету читаву збирку дјела, које оригиналних српских, које преведених из осталијех језика.

Судећи по дјелима, која су до сад у тој збирци изашла — а изишло је више од 100 свезака —, може се рећи, да књижара Браће Јовановића у том послу поступа и вјешто и савјесно, т. ј. пази добро шта ће одабрати за ту збирку, према потреби и користи народа и књижевности.

На тај начин, она испуњава празнину, коју су до данас оставила у нашој књижевности наша комотна и немарна књижевна друштва.

У добром схватању праве потребе наше књижевности речена књижара узела је на себе улогу, која јој управо не припада, јер би то имао да буде посао књижевнијех задруга.

Рекло се ма што, књижарска је радња — трговачка радња. Књижар није позван на то, да нази што ће користити нашој књижевности, него шта ће боље проћи на књижевном пазару.

Тако и раде неки наши књижари.

Но тако није радила књижара Браће Јовановића при својим издањима „Народне Библиотеке“. Како већ рекосмо, она је схватила књижарски позив мало више, па је с издавањем „Народне Библиотеке“ узела на себе улогу књижевног друштва, пазећи савјесно шта ће примити у своју збирку.

Тако радећи она је до данас издала лијеп набр оригиналних српских и преведених дјела. Тијем је уједно намирила и другу једну потребу нашега књижевног свијета, а то: што је издала на свијет и таква дјела, која су већ постала ријетка у нас, а ипак још имају вриједности.

Но тако радећи она је и доспјела до тога, да има у народу од пет милиона — свега 4 претплатника.

За што то?

Не може се рећи да су издања скупа. На против она су баш јевтина: свеска од 4 табака стаје 16 новчића. Претплата на цијело коло (24 свеске) износи само 3.50 новчића. Свеске излазе тачно сваких четрнаест дана, а у извршавању добивених налога књижара Браће Јовановића позната је са своје тачности.

Шта је онда узрок неуспјеху? Да нијесу ситна слова (петит)? То не вјерујемо, јер знамо да српска публика није ископала својијех очију многим читањем, премда би с друге стране то једино жељети било при овом издању да су слова кружнија.

Књижара Браће Јовановића, у једној својој окружности коју је управила на уреднике српскијех листова, баца кривицу на српску журналистику, која није достојну пажњу обратила на њихова издања.

Може бити, да је српска журналистика пропустила то учинити. Али нама се чини, да би њена помоћ у том погледу слаба била. И она сама пати од исте болести, на коју се тужи књижара Браће Јовановића. Ако икоме, то би српска журналистика сама себи прво помогла. Но за луду, силом ништа! Публика је наша глуха и нијема на све наше вапаје и уздицаје. Зло лежи много дубље, и не да се лијечити новинарском масажом. О њему би се дало много зборити, и то ћемо учинити првом приликом на другом мјесту.

Што се књижара Браће Јовановића позива на „Јавор“, „Стармали“, „Невен“ и т. д., којима да су помогла новинарска драстика, то мислимо да неће стојати, јер смо, на жалост, увјерени, да ни ти листови не почивају на постељи од ружа, премда према своме садржају и тенденцији заслужују најбољи одзив.

Ко хоће данас да прокопше са издавањем српскијех књига, треба да издаје „рожданике“, „трепетнике“, „пјесмице à la Милош Грабовачки“ и т. д.

За озбиљна дјела данас нит ко мари нит их ко тражи.

То је жалосно, то мора забољети свакога правог пријатеља наше књижевности, од тога мора да утрне свако наше поле озбиљније књижевно подuzeће, као што је и „Народна Библиотека“ Браће Јовановића, али — то је тако!

Казаћемо другом приликом, за што је то тако.